

JOAN DUCH I ARQUÉS (1899-1929),
UN POETA NOUCENTISTA OBLIDAT

Perfil biogràfic

En una família de menestrals va néixer, el dia 27 de novembre de 1899, Joan Duch Arqués. Era el segon de sis germans. De l'entorn familiar, l'únic que professava un cert interès per les lletres era el seu oncle Joan Arqués Tort. A més de llegir el diari tot sovint –fet inusual a l'època i reservat a famílies benestants–, actuà de jutge de pau aconsellant els pagesos en matèries molt diverses i col·laborà en activitats polítiques, culturals i esportives de la vila. Gràcies al profund amor que sentia pel món rural, el seu nebot s'anà nodrint, amb el pas dels anys, de substància local i buscà la inspiració en els temes populars, en els costums arrelats a la terra urgellenca. Aquesta saviesa apresada en el llenguatge de la pagesia ja s'intueix en el poema «Batuda»¹:

El bes del sol enflora tota l'era
i sadollat de llum el trill s'atura;
un foc d'infern cou la tanda primera
que el cant del batedor torna menys dura.

Quan l'oratjol bressola la figuera
la força dóna al vent la mescla impura;
apar el blat de l'or una quimera
quan puja en l'aire i dins el boll fulgura.

Feta la tria el munt de gra perleja;
la celístia s'hi ajeu i s'hi rabeja
com l'esguard amorós del bon pagès.

1. Publicat a la revista *Vida Lleidatana* (núm. 25) el 5 de maig de 1927.

Un poc de boll a la dona amoïna
tossuda aresta li fibla la sina.
Ni la mà del marit no hi pot pas res.

Joan Duch fa els estudis primaris i del cicle superior a Juneda. Després accedeix a l'internat dels maristes de Lleida. Un cop supera el batxillerat, l'any 1914 va a Barcelona on cursa peritatge mercantil a l'Escola Superior de Comerç, estudis de diplomatura prou allunyats de la seva vocació literària. Acabada la carrera es queda a treballar a Barcelona. Viu al carrer dels Banys Vells. Ben aviat entra a treballar al Banc de Barcelona. Les hores lliures les dedicarà a visitar indrets barcelonins, a anar a les biblioteques, a conferències i a la tertúlia «Capvespre Junedenc» que organitzaven els junedencs que vivien a la ciutat comtal per raons de professió o d'estudis. L'ambient pluralista d'aquestes tertúlies –espai compartit per advocats, metges, periodistes i estudiants junedencs– afavoriria el seu iniciàtic acostament al món del periodisme des del vessant polític, amb la confecció de breus cròniques d'opinió ciutadana sobre algunes «palpitacions del seu temps» i, per altra banda, amb passatges d'una ambició literària prou significativa. Al mes de febrer de 1920 és sortejat per la comissió mixta de reclutament de Lleida. Retorna a Barcelona, a finals de febrer, per ocupar temporalment una plaça en una oficina de Crédit Lyonnais. El temps que estigué treballant en aquesta entitat bancària li serví d'estímul per conèixer les novetats literàries que arribaven de França i, a més, per perfeccionar el francès que havia estudiat durant el batxillerat i la carrera universitària. Mentrestant, és reconegut i tallat a Barcelona, residència habitual que té en aquells moments. Se'l declara inútil per al servei militar ja que, poc abans, en una visita particular a l'Hospital de Sant Pau, el doctor Joan Freixas Freixas li havia diagnosticat un principi de tuberculosi. Aquesta malaltia pulmonar, l'arrossegaria –amb alts i baixos– durant tota la vida, malgrat la preocupació més que justificada de la família de voler silenciar aquest greu problema. No obstant això, el jove Joan Duch sempre s'havia desplaçat al seu poble natal, Juneda, i ara més que mai per raons de clima. Durant els primers anys de jo-

ventut participa en diverses activitats de caire polític i literari. L'any 1916 col·labora a la revista local *La Pubilla*. Un any després publica el seu primer article (3 de març de 1917), des de Barcelona, al diari republicà *El Ideal* de Lleida. A partir d'aquesta data envia diverses col·laboracions a la premsa lleidatana. En aquests escrits s'entreveu el compromís polític del jove escriptor. Joan Duch entra a la junta directiva de la Joventut Nacionalista de Juneda, entitat politicocultural que s'havia constituït el mes de desembre de 1917. Influït per les lectures del moment, radicalitza les seves col·laboracions als diaris lleidatans. Aquest estil periodístic, amb el pas dels anys, quedarà com un simple record d'una època de joventut reivindicativa. L'altra cara dels seus escrits periodístics es mou entre una narrativa breu i les cròniques d'informació agrícola com a improvisat corresponsal de *El Ideal* (1917-1919) o de *El Pallaresa* (1918).

Tot just fets els divuit anys publica uns quants poemes, –sublimacions d'adolescent–, al setmanari *L'Estel* de Les Borges Blanques. És la primera època poètica que coincideix amb el primer idil·li amorós amb Dolors Cornudella Capdevila, amiga de colla i veïna i, poc després, amb l'assistència eufòrica i compromesa a tot un seguit d'actes que organitza l'Associació Nacionalista de Juneda. Entre d'altres, cal recordar la seva presència en la inauguració oficial de l'Escola Catalana Nocturna, dirigida per mossèn Anton Navarro, la tardor de 1918, en els Jocs Florals de Juneda de l'agost de 1919 (cal recordar que Josep Carner va obtenir la Flor Natural) i en la festa-homenatge que tot el poble junedenc brindà al dramaturg Àngel Guimerà el mes de juliol de 1920. Per raons de salut deixa definitivament, l'any 1922, la pensió del carrer dels Banys Vells. La seva activitat laboral se'n deu ressentir ja que, sovint, busca refugi a Andorra o a Juneda per tal de millorar la defallença física. Després d'una feina temporal a l'Ajuntament de Juneda, s'obre un gran buit en la seva dedicació laboral. La tuberculosi, que s'accentua d'una manera preocupant, canvia el seu camí professional. Segurament, en aquests anys (1922-1926), Joan Duch recondueix la seva vida. I buscarà en la literatura una fugida conscient a la malaltia.

Les primeres estades a Andorra li proporcionaren una coneixença que havia d'influir eficientment en el seu sentiment literari. Melcior Font, exquisit poeta i crític, conegué els seus neguits i aficions, i esdevingué l'home que el llançà a la palestra fent-li perdre la temença que informava el seu caràcter, i animant-lo a publicar. I és en la poesia on troba l'esperit serè per combatre la tuberculosi. Ara més que mai, intimidat per la malaltia, es converteix en un lector assidu de la premsa periòdica i especialitzada del país, i de tot tipus de literatura, especialment dels clàssics grecolatins, dels poetes orientals i dels noucentistes i neopopularistes catalans. Lector incansable, amant del passeig, observador contemplatiu, amb una formació autodidacta, supera l'etapa inicial d'apunts maragallians i aprèn, sempre atent a les innovacions, dels preceptes noucentistes i simbolistes de l'època. Carner serà el seu model per excel·lència. No pas l'únic, però, ja que altres veus poètiques seran font d'inspiració en un moment o altre de la seva trajectòria literària.

L'any 1926 comença a crear les primeres composicions poètiques de la segona època, fornides amb una sinceritat profunda, però també amb una timidesa més propera a la seva modèstia que no pas al seu valor literari. Alguns dels primers exercicis de creació, fets enmig de les planes de *La inútil ofrena* de Josep Carner entre els mesos de juny i setembre, seran el punt de partida d'un nou estil literari. N'és un exemple clar aquesta variació carneriana, «El ventall d'una dama»²:

Diu un ventall gronxat per dolç neguit
a blanca rosa, de sentor exquisida:
oh, rosa vera, rosa beneïda
qui escampes la fragància d'aquest pit.

El poema «Taverna»³ que envià a *Vida Lleidatana* meresqué l'honor de ser reproduït en diferents publicacions d'aquell temps.

2. Exercici poètic que seria publicat, posteriorment, a *Vida Lleidatana* (núm. 47) el dia 1 d'abril de 1928.

3. Es publicà, per primer cop, a *Vida Lleidatana* (núm. 13) el dia 1 de novembre de 1926.

Dins una nau de fum i de bravada
s'ou la remor del col·lotge del vi.
Tot és ferum de cleda i de llopada.
Els ulls són gotes tèbies de verí.

Espetega un renec com fuetada
i el conjur d'aquest mot fa son destí:
roent coltell judica la jugada
davant els altres, muts, de goig cretí.

Darrera del taulell, la tavernera
somriu a tots gentil i llagotera
de tants esguards en guasardó devot.

Un embriac, des d'un racó la crida,
i així com pot li diu amb boca humida:
Ets la bruixa que riu dintre mon got.

Aquest fet el deuria animar ja que, a partir d'aquest moment, bona part dels seus escrits poètics són publicats en revistes lleidatanes: *Vida Lleidatana*(1926-1929), *Lleida*(1926), *Pla i Muntanya* de Balaguer (1927-1929), *Tàrrega*(1928). Però, a més de la passió per la poesia, fa ressenyes sobre novetats literàries, escriu algunes narracions i tradueix poemes esparsos d'autors com Kikakou⁴ o Baudelaire.

*Tristesa de la lluna*⁵

Aquesta nit, la lluna pereses desficià;
talment una deessa, sobre coixins d'oblit,
qui, d'una mà distreta, lleugera, acaricia,
ja mig endormiscada, la corba de son pit.

4. Enomoto Kikakou era un poeta japonès dels segle XVII, deixeble del mestre Bashô. Va escriure el llibre que Joan Duch va poder llegir en versió francesa, *Les Haikais* (1927).

5. Traducció –*Tristeses de la lune* a l'original– de Joan Duch i Arqués publicada al suplement literari *Tàrrega* (núm. 6) del mes de desembre de 1928.

Sobre el dors que satina una afrau de blanícies,
defallent, ella es lliura a desmais i llangors,
i sos ulls es passegen sobre blanques carícies
de visions qui muntén, en l'atzur, com a flors.

I quan damunt son globus, en sa llangor ociva
lliscar deixa, commosa, una perla furtiva,
un pietós poeta, a qui la son condol,

dins son palmell empara la llàgrima divina
qui rutila irisada com fragment d'opalina,
i dins son cor la posa lluny de l'esguard del sol.

Joan Duch anava obtenint un cert prestigi en els medis literaris, però, malgrat aquest prudent reconeixement, es resistia a editar un recull dels seus poemes ja que creia que no estava preparat per enfrontar-se amb la crítica. Ni tan sols acostumava a presentar-se als premis o certàmens literaris del moment. No obstant això, durant el mes de juny de 1927 l'Agrupació Cultural Lleidatana de Joventut Republicana atorga els premis del concurs triple d'història, literatura i folklore que havia convocat al mes de gener. En la secció de literatura guanya la medalla d'argent amb el treball poètic «Tríptic» per davant de Guillem Díaz-Plaja. L'intens ritme creatiu del poeta es veu frenat, a contracor, per la malaltia incurable que l'afebleix dia rere dia. La tuberculosi l'obliga a cercar guariment lluny dels seus amics i familiars. Per això passa una bona part dels dos darrers anys de la seva vida a Andorra. En una casa de repòs d'Encamp conviu amb els poetes Melcior Font, Josep Almacelles i Pere Sans. En aquell ambient distès i propici per a la creació artística fa una gran amistat amb Melcior Font. A partir d'aquesta relació, la seva poesia pren uns aires més optimistes i es dedica a assajar gèneres de poesia oriental. Els seus delicadíssims haikais foren unànimement celebrats per la crítica d'aquell temps. En aquell paisatge idíl·lic va forjant la majoria de les poesies de plenitud, fresques i cristal·lines, riques d'imaginació i de matisos musicals. La poesia esdevé pura melodia en versos com els següents:

Ja les fontanes s'han dormit
en la remor de l'hora dolça
i del seu doll raja la nit
eflorescent d'un gust de molsa.
Amada meva, tens als ulls
la lluror verge de les roses.
La nit tremola en els teus rulls
com ventijol en flors descloses.

Després de l'estiu de 1928, el seu germà Ferran el va a buscar a Andorra perquè retorni a Juneda. Aparentment sembla que el deliciós clima de les valls andorranes ha fet millorar la seva salut. Recau sobtadament. Malgrat les diverses actuacions mèdiques que rep en una clínica de Barcelona, al cap d'uns dies mor a la casa pairal de Juneda el dia 19 de gener de 1929. El seu enterrament es converteix en un acte multitudinari. Molts diaris i revistes expressen el condol amb lloances i panegírics. El dia 25 de maig de 1931, els seus amics, la gent de Vida Lleidatana i, molt especialment, Pau Guimet i Antoni Bergós, editen, amb el títol de *Les hores gerdes*, un recull de poemes triats per l'autor poc abans de morir. És exornat amb bells boixos d'Antoni Ollé i Pinell, prologat per Melcior Font i imprès als Obradors Gràfics A.G. Ilerda. La publicació de *Les hores gerdes* no merequé cap comentari per part de la crítica del moment. Només els crítics ponentins incorporaren, pocs anys després, el jove poeta junedenc a la nòmina d'autors del renaixement literari lleidatà. L'any 1935, Bonaventura Pelegrí, en l'estudi *Lleida en la renaixença literària de Catalunya*, el situa entre la lírica descriptiva rural dels verdaguerians i la lírica conceptuosa i psicològica dels noucentistes. Li reconeix una obra lírica completament d'enllaç entre dues èpoques que s'incorpora al moviment literari lleidatà gràcies a les col·laboracions assídues a *Vida Lleidatana*, florit i marcit en ple noucents. Un any després, Ramon Xuriguera, a l'assaig *Aportació de l'occident català a l'obra de la Renaixença* (1936) fa participar l'obra de Joan Duch entre la lírica de Josep Estadella, «exclusivament

nodrida de substància local» i la de Jaume Agelet i Garriga, «empeltada de motius universals, antiretòric, que poua del seu món sensible les essències que conté la pròpia creació». Haurem d'esperar el pas d'unes dècades per tornar a sentir, —a més dels íntims articles publicats als anys seixanta al butlletí del Centre Comarcal Lleidatà per personalitats lleidatanes que van conèixer el jove poeta com Pau Guimet, Josep Cornudella o Vicent Chalons—, la veu del crític i escriptor Josep Vallverdú reivindicant, l'any 1972, la poesia de Joan Duch Arqués. Aquest llibre, *Les hores gerdes*, és el seu únic llegat a la literatura catalana contemporània. La seva trajectòria personal i literària recorda, en molts aspectes, el perfil biogràfic de Joan Salvat-Papasseit i del mateix Màrius Torres, amb les distàncies pròpies de cada personalitat en temps i espais diferents.

El seu gran amic, el doctor Josep Cornudella, ens ha deixat un retrat minuciós d'aquest jove escriptor:

«Joan Duch era un home ben plantat, de mirada intuïtiva i penentrant; plàcid d'aparença, però roent d'ànima; de tracte senzill i delicat; intel·ligent, sense afectació; abrandat patriota i devot del verb; sensible a tota mena d'espiritualitat, que ell va concentrar en el culte d'una de les branques de més alta jerarquia i de flor més olorosa: la poesia. Un selecte junedenc que fa honor a les terres lleidatanes»⁶.

L'obra literària

Evolució i vinculació

En la trajectòria creativa de Joan Duch, —escriptor format en l'autodidactisme—, podem distingir dues etapes, separades per un interval de temps (1919-1926) de recerca de la pròpia identitat professional arran de la presència indefugible d'una greu malaltia: la tuberculosi. Una primera etapa (1916-1919) en què la producció poètica passa desapercebuda entre l'incipient caràcter periodístic de la ma-

6. Josep Cornudella, «Joan Duch i Arqués». *Boletín Interior del Centro Comarcal Leridano*, núm. 63, Barcelona (maig de 1963), pàg. 28.

jor part dels seus escrits, en aquest inicial contacte amb el món de les lletres. Són quatre anys d'un clar predomini de la prosa. L'any 1916 adopta el pseudònim de «Le chante claire» en les col·laboracions que presenta a la revista satírica *La Pubilla* de Juneda. Són retrats de personatges junedencs, breus descripcions de persones de carrer amb un llenguatge irònic i elegant. La idea de crear una revista amb pretesa voluntat humorística havia nascut, amb il·lusionades aportacions del jove Joan Duch, en el si de les tertúlies del «Capvespre Junedenc» a Barcelona. En l'estil d'aquests retrats s'intueix una vena poètica que ben aviat havia d'esclatar. L'any 1917, al mateix temps que col·labora assíduament en la premsa lleidatana contribuint amb articles circumstancials sobre fets viscuts al seu poble o a la ciutat comtal i cròniques de caire polític, sempre, però, amb una deliberada pretensió literària, escriu els seus primers poemes de regust maragallà. Publica quatre poemes al setmanari *L'Estel* de les Borges Blanques, l'únic motiu dels quals és Juneda i la seva gent. Els dos anys posteriors, 1918 i 1919, es caracteritzen per un retorn conscient a l'article periodístic: cròniques agrícoles, reflexions polítiques, breus ressenyes culturals. En la segona etapa (1926-1929) es consolida com un autodidacte d'esperit noucentista. L'any 1924 reconduïx la seva vida professional. Trobarà en la literatura i, molt especialment, en la poesia una vàlida sortida als seus problemes de salut. L'atenta lectura de la premsa periòdica i especialitzada del país i d'una diversitat de propostes literàries, des de l'autodidactisme exigent, es converteix en l'eina imprescindible perquè, a imitació dels poetes consagrats del moment, pugui iniciar-se en un nou model de poesia. Els primers exercicis poètics, la majoria dels quals, publicats posteriorment a la premsa lleidatana, són datats entre els mesos de juny i setembre de 1926 a Juneda. Una vintena d'aquests poemes restaran inèdits. En aquesta segona època s'evidencia un ritme molt seguit de publicació de poemes, alguns dels quals han estat inspirats en els temes d'arrel urgellenca partint de premisses maragallianes i modelats —la majoria— sota els cànons de l'estètica noucentista. Una setantena de poesies són publicades, des del 15 d'octubre de 1926 fins al 15 de

juny de 1929, en les seccions literàries de *Vida Lleidatana*, *Lleida*, *Pla i Muntanya*, *La Veu de Catalunya*, *Ressorgiment* i *Tàrraga*. Alguns d'aquests poemes seran recopilats, amb l'exigència d'una acurada revisió per part de l'autor, en el recull pòstum *Les hores gerdes* de 1931. És una etapa marcada per una preocupació obsessionada per la forma i per una meditada recerca d'un llenguatge i un estil personals prou depurats. És un efímer recorregut poètic que, tot i que aparentment pugui semblar molt variat, es mou, bàsicament, al voltant de quatre intencions temàtiques: insistència –amb to intimista– per un amor perdut, presència de paisatges vitals des del món rural, mitificació del record i gest resignat davant la mort. Així, per exemple, el poema que canta la proximitat de la mort⁷:

Quan vinguis, Mort, a ma vora
emmantella'm de cel blau.
Dissol ma vida en la boira
dolça i tendra de la pau,
i fes vibrar la sageta
del traspàs
com el lliscar d'una nau.

La resta de poemes, purament anecdòtics o circumstancials, giren gairebé sempre sobre aquesta visió optimista i alhora esqueixada d'un pensament sincer i, a vegades, submergit en un punt d'ironia.

A Lleida, el missatge noucentista,⁸ més enllà de la personalitat de Magí Morera, es va difondre inicialment a través, mal que sembli una contradicció, dels Jocs Florals. El 1914 presideix el consistori lleidatà Josep Carner i el 1915, Pompeu Fabra. També es va fer ressò d'aquest projecte cultural gràcies a la producció assagística de personalitats com Enric Arderiu, Joan Bergós o Rafael Gras. Posterior-

7. «A la mort», poema manuscrit publicat a *Vida Lleidatana* (núm. 64) el dia 1 de febrer de 1929.

8. Josep Borrell, «Les terres de Ponent i el Noucentisme (1908-1939)», a *Escriptors contemporanis de Ponent 1850-1980* (Lleida: La Paeria, 1984).

ment, es comptà amb la generació d'escriptors nascuts entre els anys vuitanta i noranta: Jaume Agelet, Josep Estadella, Joan Santamaria, Antoni Bergós, Samuel Gili i Gaya, els germans Ramon i Joan Baptista Xuriguera, Valeri Serra i Boldú, Humbert Torres, Joan Duch, i tants d'altres, que testimonien un dels moments culturals de la història de les Terres de Ponent més brillant i complet. En poc temps es fornirà una tradició amb una nissaga d'intel·lectuals que seran capços de crear revistes (*Butlletí del Centre Excursionista de Lleida*, *Lleida* i *Vida Lleidatana*), diaris i una editorial «Biblioteca Lleidatana» (1928), promotora de la publicació d'obres d'autors ponentins. Sens dubte són els exemples més clars i contundents del que era el nivell cultural de la Lleida de la dictadura i de l'herència noucentista. Lleida coneix en aquest període, almenys, tres dels millors poetes de la seva història: Josep Estadella, Jaume Agelet i Màrius Torres. Els tres, sobretot, seguint la tradició iniciada per Morera, construïran un univers estètic del tema lleidatà que en el cas de Màrius Torres pren la categoria de símbol universal. Al costat d'ells, hi ha l'obra de Joan Duch, dels germans Xuriguera, de Joan Viladot-Puig, de mossèn Jesús Capdevila, de Ramon Sales, de mossèn Anton Navarro, les experiències avantguardistes de Josep Giné i d'Enric Crous, i els versos encara de Fermí Palau o de Josep Carner-Ribalta. Joan Duch forma part d'aquesta generació d'escriptors ponentins que abracen els postulats de l'estètica noucentista. Podria ser considerat autor de la segona fornada d'escriptors noucentistes nascuts del 1891 al 1900, promoció que va començar a publicar entorn del 1920. Sota el mestratge dels poetes Magí Morera i Galícia i mossèn Anton Navarro, el seu aprenentatge ve marcat per la profunda admiració que sent per Josep Carner i Guerau de Liost, pel domini de la tècnica versificadora i del llenguatge, i, al capdavant, pel fet de considerar el poema com una construcció artística absoluta. La seva passió per la lectura el condueix a crear els propis quaderns poètics amb retalls de la premsa diària, d'una manera especial, de *La Publicitat* i *La Veu de Catalunya*. Autors neomaragallians i noucentistes, entre els més llegits, seran doll d'inspiració per al poeta junedenc. A partir d'aquests

quaderns podem saber els referents de la seva obra poètica: Felip Graugés, Josep M. Casas de Muller, Guerau de Liost, Tomàs Garcés, Mateu Janés i Duran, Eugeni d'Ors, Josep Maria de Sagarra, J. M. Millàs-Raurell, Ventura Gassol, Josep Carner, Jaume Agelet o Joan Llongueras. Altres lectures, com la dels simbolistes francesos –Baudelaire i Verlaine, sobretot–, la dels avantguardistes i neopopularistes –Salvat-Papasseit, Sánchez-Juan o Estadella– i el tast selectiu d'alguns poetes orientals –Kikakou i Tagore– acabaran de perfilar aquesta veu lírica d'alta sensibilitat que ha conreat els gèneres de més implantació en la producció literària noucentista.

És destacable, a més, l'apropiació que Joan Duch fa del model fornit per la poesia popular, recurs propi, també, de l'estètica noucentista. La seva producció poètica està tacada d'aquesta vena popular, autòctona, molt sovint manllevada de la cançó tradicional. Empra la cançó d'acord amb els canvis que Carner hi ha imprès. Duch, com Carner, utilitza l'esquema, el gir i la tonada tradicionals per tal d'erigir-la en poema culte. Una mostra d'aquesta poesia és «Els vells»⁹:

Dolços patriarques
de cabells nevats,
arrugades arque
dels anys esbucats.
Vells de gorra musca
que preneu el sol,
sou tan sols barrusca
estesa al trespol.

Si ve una ventada
tots tremolareu!,
la testa acotxada
pregareu a Déu.

9. Publicat a *Vida Lleidatana* (núm. 22) el dia 15 de març de 1927.

Homes de cor noble,
ingenus infants.
Vells del nostre poble
doneu-nos les mans.

El poeta, a més d'aprendre en el model popular de Carner i de Tomas Garcés, ha llegit l'obra primerenca de Josep Estadella i de Jaume Agelet. Alguns dels seus versos recorden aquesta lliçó lleidatana. D'aquest aprenentatge es perfila una veritable pintura «impressionista» del seu poble natal, Juneda. Treballa, a fons, la veu popular sota les pautes d'un cert mimetisme del repertori folklòric, bàsicament, lleidatà sense que el seu vers perdi mai la gràcia del cançoner, a cops reelaborat per la pròpia ploma.

La poètica del passeig

Com la de tots els poetes predominantment lírics, l'obra de Joan Duch té una connexió essencial amb la seva vida. Molts dels temes propis de la poesia de tots els temps provenen del fet biogràfic. El dolor, inseparable d'un sentiment d'esperança, d'anhel de guariment, impulsa tota l'obra.» La il·lusió d'estampar un llibre de poemes, *Les hores gerdes*, —com l'havia apel·lat ja— el feia viure. Moments plàcids, sentimentals, romàntics, si voleu, els que vivia pensant en el seu llibre, quan ja, allitat, portava enganxada al rostre la seva mort no gens llunyana»¹⁰. Una vida de malalt que, amb estoicisme heroic, buscava una compensació en el somni i que desenrotllava un optimisme vibrant, totalitzador. En el seu coixí de mort, Joan Duch escriví aquests mots, amb esperit serè: «(...) Fet i fet, qui sap si, temps a venir, quan ja refet del tot, un dia llegeixi aquestes paraules, rigui jo mateix de les preocupacions puerils d'aquests mo-

10. Pau Guimet, *Vida Lleidatana*, núm. 64, Lleida (1 de febrer de 1929), pàg. 59.

ments. I és que la vida és molt bella i el sol és tebi i totes les coses tenen un color de meravella que s'enganxa als sentits i és per això que sap tant de greu de perdre-ho. I aquestes coses encara són més belles a través d'una rialla, de la mirada d'amor d'una dona». La seva condició d'home malalt, sense gaires esperances, tingué un efecte immediat en la intimitat del poeta, i, de retruc, en la seva poesia. Després d'uns primers versos frescos, optimistes, arrelats als temes populars, la seva poesia agafà un aire melangiós, fruit d'una recança interior. És per això que el *leitmotiv* de la majoria de poesies de *Les hores gerdes* és la insistència d'un amor perdut: «I és amb la il·lusió i la sensació de trobar la seva imatge en el paisatge, que tots els elements prenen un tremolor viu i un punt de calidesa humana. La claror i les fulles; l'aigua i les fonts; l'alba i la posta; el vent i l'onada li parlen d'ella. Tota la imatgeria és un va i ve del record al paisatge, del paisatge al record»¹¹.

Joan Duch s'empara, tot sovint, en un fort sentit descriptiu del paisatge amarat de popularisme sa i sobri. La imitació dels motlles de la poesia popular és la sàvia sensibilitat amb què sap bastir la seva imatgeria. El seu vers és cisellat amb una pompa nua i cenyida, i molt sovint emmotlla imatges d'una bellesa encisadora. Per exemple, a «Dona que dus els ulls tota la tarda...»¹²:

Dona que dus als ulls tota la tarda
oferta com un bes
i arqueges el teu cos amb la basarda
d'un delit incomprès.

A dintre del cabàs serves la joia
de l'amor que has captat
com un oblit dels ulls d'aquella noia
amb tos llavis guanyat.

11. *Les hores gerdes*. Proleg de Melcior Font. Publicacions de Vida Lleidatana, núm. 1. Lleida, maig de 1931, pàg. 9.

12. Publicat a *Vida Lleidatana* (núm. 53) el dia 1 de juliol de 1928.

Ara del bes frueixes en venjança
d'aquella tremolor
que dóna a les donzelles cobejança
i a la galta gençor.

Demàs faràs camí, assedegada,
cabells donats al vent.
Com l'herba que s'ofrena dins la prada
així ton pensament.

Amb el pas del temps ens adonem d'un progressiu enriquiment del procediment expressiu que alhora esdevé més ple d'imatgeries, contundent i, fins i tot, va abandonant certes vacil·lacions i facilitats de la primera època. La poesia de Joan Duch, fins i tot quan va guanyant profunditat i exigència, sembla sempre un producte d'una inspiració instantània, d'una imatge primera que ha commogut el poeta i desencadena la necessitat d'expressió. Encamp, el camí dels salzes, obre el cor als sentits. Per això, els seus mots fan rajar «una poesia de sentits oberts, però també amb un discret perfum d'evocació, amb un punt de melangia, amb un pudor que fa velar-li els sentiments»¹³. La lectura dels simbolistes francesos, de Baudelaire en particular, despertarà un jo poètic desconegut, nou, inquiet, potser desconcertat.

Una veu lírica embastada d'impressions suggeridores per a moments poètics molt diferenciats. Totes les impressions que rep se li barrejaran en una «sinestèsia» brillant. El record dels bateigs del poble li retornava quan ja era malalt.

La quitxalla ja els envolta
escriessant el padrí,
capitost de la revolta
quan reparteix el botí.

13. Ibíd, pàg. 11.

I esbarria pluja lenta
de panses, figues i nous,
confits de mel i de menta
i, si s'escau, quatre sous.

O les estones de passeig, poeta meditatiu, per la banquetta del canal al seu pas per Juneda o pel camí de salzes d'Encamp, paisatge precís de dibuix, sonor d'aigua i matisat de verds. Un passeig que esdevé poesia de contemplació immediata. El camí és, per al poeta, un potenciador del record, de la imaginació, capaç de fer-li barrejar instants del passat, del present i del futur. En aquest espai retroba sempre una impressió del paisatge. Per exemple, a «Alba»:

Claror sonora d'ocells.
Mirada d'enamorada.
Vertigen dolç d'oronells,
que mullen la matinada.

Fulles dels arbres, joiells
de la llum, galta gemada.

S'atura perquè troba una impressió de la natura en ell mateix, en la perfecció de l'estimada, un instant selecte que es converteix en una obra d'art d'emoció delicada. El haikai és un exercici poètic que s'apropa a la sensibilitat del que passeja. I ell ho sap.

Fulla aturada
en el sol que la daura,
és ta mirada.

Joan Duch dibuixa, doncs, el seu fet biogràfic com un breu passeig a través del temps poètic. En aquests camins de les valls andorranes troba un ambient propici per anar destil·lant els seus darrers versos, amb una cura infinita, lluny de la família, allunyat del terror i de l'espai afectiu primordial, acompanyat només, a estones, pels

seus amics de la casa de repòs. La seva veu, gelada d'agonia, escriu les últimes imatges poètiques a «La darrera enyorança»:

Avui que sento tristesa
enyoro les teves mans.
Són tan gemades i tendres
que duen olors del camp.

Damunt mos polsos que baten
em portarien descans.
Si tos besos em besaven
no em sentiria tan las.

Donzella que m'estimaves,
enyoro les teves mans!

Pocs poetes han sorprès tant, en un temps tan breu, amb el seu art poètic. Joan Duch ha lluitat bravament per fer-se un lloc en la poesia. L'hi ha ajudat, paradoxalment, la seva mort prematura.

JOAN CORNUDELLA

Bibliografia sobre Joan Duch i Arqués

ADENUI, Albert d' (Pere Barrufet i Lahuerta). «La presència de Juneda en la poesia de Joan Duch i Arqués (1899-1929)». *Fonoll* (Juneda), núm. 15 (abril de 1981). Secció: «Temes a l'abast».

ALMACELLES, Josep. «En Joan Duch i Arqués». *Lleida*, núm. 92 (febrer de 1929): 5-7.

BORRELL, Josep (Xerric). «La Renaixença lleidatana i la poesia». *L'Estrof* (Lleida), núm. 4 (hivern-primavera de 1981).

—*Escriptors contemporanis de Ponent 1859-1980*. Lleida: La Paeria, 1984. La Banqueta, 4.

CORNUDELLA I CAPDEVILA, Josep. «Joan Duch i Arqués». *Boletín Interior del Centro Comarcal Leridano* (Barcelona), núm. 63 (maig de 1963): 27-28.

CORNUDELLA I OLIVART, Joan. «Joan Duch i Arqués. Preludi d'un perfil literari». *Ressò de Ponent* (Lleida), núm. 110 (juny de 1993): 44-47.

—«Tàrrrega i el poeta de Juneda, Joan Duch i Arqués (1899-1929)». *Urtx. Revista Cultural de l'Urgell* (Tàrrrega), núm. 6 (abril de 1994): 209-222.

—*Poesies de Joan Duch i Arqués*. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida, 1995. Biblioteca Literària de Ponent, 1.

CHALONS, Vicente. «Juan Duch y Arqués: poeta del dolor y la resignación». *Boletín Interior del Centro Comarcal Leridano* (Barcelona), núm. 116 (octubre de 1967), 27-28.

GUIMET, Pau. «Joan Duch i Arqués». *Vida Lleidatana*, núm. 64 (1 de febrer de 1929): 58-60.

—«Joan Duch i Arqués. Figures lleidatanes». *Boletín Interior del Centro Comarcal Leridano* (Barcelona), núm. 32 (octubre de 1960): 10-11.

PELEGRÍ, Bonaventura. *Lleida en la Renaixença Literària de Catalunya*. Lleida: Biblioteca Lleidatana, 1935. Pàg. 158-165.

VALLVERDÚ, Josep. «Escriptors de Lleida. Joan Duch i Arqués (1899-1929)». *Diario de Lérida*, núm. 2020 (10 de novembre de 1972): 2.

—«Cinquantenari de la mort de Joan Duch». *Fonoll* (Juneda), núm. 3 (abril de 1979).

—*De Morera Galícia a Guillem Viladot*. Lleida: Dilagro, 1989. Cultura de Ponent.

XURIGUERA, Ramon. *L'aportació de l'occident català a l'obra de la Renaixença*. Lleida: s.n., 1936. Pàg. 71-72.